

Herindustrialisatie

Geheel in tegenstelling tot zijn collega's van Financiën en Sociale Zaken en Werkgelegenheid, heeft de minister van Economische Zaken, Terlouw, zich tot nu toe in opvallend stilzwijgen gehuld. Terwijl Den Uyl en Van der Stee zich vergalopperden op hun respectieve stokpaarden, het werkgelegenheidsplan en het financieringskort, hield Terlouw het zijne op stal. Het bleef stil rond het herindustrialisatiebeleid dat de Nederlandse economie die zo dringend noodzakelijke impuls moest geven. Het door de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid en de Commissie-Wagner aangeblazen nieuwe industriële elan mondde vooralsnog niet uit in een nieuw politiek elan.

Natuurlijk zou het onjuist zijn alle hoop op een industriële vernieuwing uitsluitend op Den Haag te vestigen. Op vele plaatsen in het land worden initiatieven genomen die te zamen als een onderstroom in de goede richting zijn te beschouwen. Maar al die ongecoördineerde activiteiten zijn toch ten enen male onvoldoende om de de-industrialisatietrend van de jaren zeventig te keren. Van een investeringsopleving die de herindustrialisatie gestalte zou moeten geven is dan ook nog geen sprake. Op voorboden van een mogelijke verbetering in het investeringsklimaat plegen geen investeringsbeslissingen te worden gebaseerd.

Het is de vraag of een herindustrialisatie in Nederland in de komende jaren van de grond zal kunnen komen. Om die vraag te beantwoorden moet worden nagegaan waar het bij een herindustrialisatiebeleid om draait. Als we dat in enkele trefwoorden zouden willen samenvatten, lijkt me dat we met het viertal: kosten, markten, dynamiek en coördinatie een heel eind kunnen komen.

Er kunnen nog zoveel stimuleringsmaatregelen worden genomen, als het *kostenniveau* van de Nederlandse export niet concurrerend is met dat van buitenlandse producenten, komt de herindustrialisatie niet van de grond. Daarom legt ook de Commissie-Wagner sterk de nadruk op het beheersen van de kostenontwikkeling (met name van loonkosten en energiekosten). Nadat de loonkosten per eenheid product in de jaren 1970-1978 in ons land ten opzichte van de buitenlandse concurrenten met bijna 10% waren gestegen, heeft zich de laatste jaren een keer ten goede afgetekend. Het herindustrialisatiestreven vereist dat deze gunstige tendens zich voortzet. In dat verband is ook de ontwikkeling van de arbeidsproductiviteit van het grootste belang. Om in de concurrentiestrijd bij te blijven, zal het streven gericht moeten blijven op het bereiken van een zo hoog mogelijke arbeidsproductiviteit, zelfs als dat in bepaalde sectoren of bedrijven ten koste zou gaan van de directe werkgelegenheid.

Naast kosten gaat het om *markten*. Herindustrialisatie betekent het aanboren van nieuwe markten. Omdat men voor economische groei in de wereld thans veel minder in West-Europa dan in opkomende industrielanden („newly industrialising countries”) moet zijn, zal een geografische heroriëntatie van de export moeten plaatsvinden. Op de verder weg gelegen nieuwe markten, waar de hele industriële wereld zich op richt, is alleen voet aan de grond te krijgen met produkten van wereldklasse, d.w.z. produkten op het kwalitatief hoogste en technologisch meest geavanceerde niveau. Worden deze produkten in Nederland vervaardigd? Uit een onderzoek van de Japanse onderneming Nomura Securities in ons land naar de aanwezigheid van productiefaciliteiten voor

technische produkten waarvoor in de komende jaren de grootste marktgroei wordt verwacht (meer dan 20% per jaar), bleek dat de betreffende productiefaciliteiten in Nederland veelal niet aanwezig waren ook al was in de meeste gevallen de technische know-how wel voorhanden 1). Blijkbaar zijn er andere belemmeringen die investeerders aan productie elders de voorkeur doen geven. Om een herindustrialisatie te verwezenlijken zullen deze belemmeringen zo snel mogelijk moeten worden weggenomen.

Dit brengt ons op het vergroten van de *economische dynamiek*. Statistisch onderzoek in de Verenigde Staten heeft uitgewezen dat van de vijf nieuwe produkten die op de markt worden gebracht, er vier mislukken, en dat van alle nieuwe ondernemingen die worden opgericht, de helft binnen twee jaar mislukt en vier vijfde binnen tien jaar 1). Beseft moet worden dat industriële vernieuwing een dynamisch proces is en dat er heel wat bedrijfjes ten onder gaan voordat enkele het tot een succes weten te brengen. Het is voor de gewenste herindustrialisatie dus van het grootste belang dat het economische, financiële, juridische, fiscale en niet te vergeten culturele klimaat voldoende gunstig zijn om ondernemerschap te stimuleren. Het nemen van risico's moet een zekere aantrekkelijkheid verkrijgen boven het spelen op zekerheid. Dat betekent dat aan vele vormen van verstarring, zowel aan werkgevers- als aan werknemerszijde, zowel op de arbeidsmarkt als op de kapitaalmarkt, als ook in de sfeer van regelingen en procedures, een eind zal moeten worden gemaakt.

Ten slotte is herindustrialisatie een kwestie van *coördinatie*. Een herindustrialisatiebeleid heeft betrekking op een heel scala van beleidsterreinen, van loonbeleid tot energiebeleid, van wetenschapsbeleid tot arbeidsmarktbeleid, van fiscaal beleid tot ruimtelijke-ordeningsbeleid. Daarom kan herindustrialisatie ook geen privé-aangelegenheid zijn van een groepje ondernemers of van een aparte afdeling op het Ministerie van Economische Zaken. Het kan geen succes worden als niet een brede maatschappelijke ondersteuning en medewerking wordt verkregen.

Na de tweede wereldoorlog was in Nederland op het gebied van kosten, markten, dynamiek en coördinatie aan de voorwaarden voldaan waaronder een industrialisatiebeleid kon slagen. Maar bovenal was er een nationale inzet om de wederopbouw tot stand te brengen. De tijden zijn sindsdien veranderd, de belangen gedivergeerd. Zal op dit moment voor de strijd tegen de werkloosheid en voor het behoud van een hoge economische levensstandaard een zelfde nationale inzet kunnen worden opgebracht? Wie ziet hoe moeilijk het vijf ministers in Den Haag al valt om tot overeenstemming en een gezamenlijke aanpak voor één kabinetsperiode te komen, kan daarover moeilijk hoopvol gestemd zijn. Zonder inzet van alle krachten in en buiten de politiek kan herindustrialisatie immers niet slagen.

L. van der Geest

1) Zie het preadvies van M. Geldens (McKinsey & Company) voor het symposium „Herindustrialisatie en groei in Nederland”, dat onlangs door *Elseviers Weekblad* werd georganiseerd. Bonaventura, Amsterdam, 1981.